

ТИПОВІ ПОМИЛКИ У МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

На ґрунті теоретичних знань про літературні норми сучасної української мови у майбутніх учителів-нефілологів формуються уміння і навички професійної вербальної комунікації, правильність і чистота мовлення. Проведений моніторинг якостей мовлення студентів (836 осіб) шести педагогічних вишів різних регіонів України надав можливість дослідити великий інформаційний масив — тексти письмових творчих робіт, виконані студентами тестові завдання, відповіді на запитання анкети, усні висловлювання під час інтерв'ю. Одержані показники рівнів сформованості мовнокомунікативної професійної компетентності відображають часто повторювані помилки в усному і писемному мовленні майбутніх педагогів, які можна вважати типовими. **Мета статті** — аналіз цих помилок та з'ясування об'єктивних і суб'єктивних чинників, що викликають порушення студентами мовних норм.

Проблемі анормативів — порушень мовних норм — у площині взаємозв'язку понять "мова", "мовлення", "спілкування" присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних мовознавців і лінгводидактів (Н. Бабич, А. Барінова, Т. Бондаренко, М. Вашуленко, Б. Головін, О. Григор'єва, Л. Демиденко, С. Єрмоленко, А. Капелюшний, В. Капінос, А. Капська, Ю. Красіков, О. Кукушкіна, Т. Ладиженська, М. Львов, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Пилинський, О. Пономарів, В. Різун, Л. Сахарний, О. Селіванова, О. Сербенська, О. Сиротиніна, М. Соловейчик, Л. Струганець, О. Текучов, С. Цейтлін та ін.).

Поняття "*мовна помилка*" визначено М. Львовим як "порушення правил, норм і традицій слововживання, творення граматичних форм,

побудови словосполучень і речень, надфразних єдностей, а також порушення комунікативної доцільності, вимог стилістики і культури мови" (переклад наш — К.К.) [2, с. 173]. За М. Львовим, до видів *мовних помилок* відносять: а) словникові, чи лексичні; б) морфологічні; в) синтаксичні; г) помилки словотвору; д) стилістичні. Поряд із мовленнєвими помилками вчений виділив *мовленнєві недоліки* — логічні і композиційні порушення, перекручування фактів, не пов'язані з порушенням будь-яких правил, норм, відсутність комунікативних якостей мовлення (точності висловлювань, лексичного багатства, доречності, виразності). Розмежовує поняття "помилка" і "недолік" і російська лінгвометодист В. Капінос: *помилка* — порушення правильності мовлення, норм літературної мови ("так сказати не можна, це неправильно"), а *недолік* — це порушення рекомендацій, пов'язаних із гарним, комунікативно доцільним мовленням [1, с. 177]. Класифікуючи помилки, які зустрічаються в мовленні учнів, М. Пентиліук поділяє помилки на *ті, що зустрічаються в усному і писемному мовленні* (помилки у змісті висловлювання; мовленнєві помилки — лексичні, фразеологічні, стилістичні; граматичні — морфологічні, синтаксичні), *ті, що зустрічаються тільки в писемному мовленні* (орфографічні і пунктуаційні), *ті, що зустрічаються тільки в усному мовленні* (орфоепічні помилки) [3, с. 94]. Основні положення названих вище педагогічних і лінгвістичних праць створили наукове підґрунтя для систематизації типових помилок у мовленні студентів педагогічних вишів: 1. Помилки і недоліки, що зустрічаються в усному і писемному мовленні: Змістові, логічні та композиційні недоліки; комунікативні недоліки — відсутність точності висловлювань, лексичного багатства, доречності, виразності мовлення; порушення норм мовного етикету спілкування; *мовленнєві помилки (порушення правильності мовлення)* — лексичні, фразеологічні, словотвірні, стилістичні; граматичні — морфологічні, синтаксичні, синкретичні (комбіновані). 2. Помилки, що зустрічаються тільки в писемному мовленні: орфографічні помилки; пунктуаційні помилки.

3. Помилки, що зустрічаються тільки в усному мовленні: орфоепічні помилки; інтонаційні помилки.

Найчастіше студенти перших-четвертих курсів припускаються *орфографічних помилок* при написанні слів іншомовного походження, власних назв, складних слів, прислівників (*вдвічі, раз-по-раз, коли не коли, без перестанку*), службових частин мови (*по-під, немов-би, хто-небудь*); при відмінюванні числівників (зокрема складних та складених — *п'ятидесяти, вісімстам, двадцять чотирма* та ін.) та іменників (правопис закінчень в іменників 2-ї відміни чоловічого роду у родовому відмінку — *апострофу, Києву, Алжира*; в орудному відмінку — *газетяром, школяром, столярем*; форм кличного відмінка — *Грице, сестре, бабусе, Оле*).

Спостерігаються порушення правил написання особових дієслівних закінчень, суфіксів особливих форм дієслів — *колять, хотять, починаючий актор, спостерігаючі за учнями*. Нерідко студенти помиляються при утворенні форм імен та по батькові (навіть власних): *Ірина Валерівна, Олег Сергієвич, Олени Семенівної*. Багатьом майбутнім учителям властивий репродуктивний рівень навчальної діяльності, який зводиться до переказування орфографічного правила. При усному опитуванні першокурсників з'ясувалося, що в більшості з них відсутні знання про принципи української орфографії, недостатньо сформована орфографічна зіркість.

Майбутні педагоги засвоюють на заняттях з української мови насамперед фахову термінологію іншомовного походження. Зокрема, студенти, що навчаються на факультеті іноземної філології, правильно пояснюють лексеми: *синкретизм, афікс, дискурс, лексикографія, метафора, тирада*, — у той час як студенти соціально-психологічного факультету не помилилися у визначеннях слів: *рейтинг, сангвінік, мнемоніка, плагіат, окультизм, телекінез*. Окрім того, джерелом поповнення словника студентів є неформальне спілкування молодих людей поза межами ВНЗ — у комп'ютерній мережі Інтернет, у дискотечках,

спортивних секціях, у гуртках за інтересами. Студенти добре знають іншомовні слова, часто повторювані у ЗМІ, наприклад: *пантоміма, презентація, дистриб'ютор, попса, портъє, сандвіч, уїк-енд, подіум, постскриптум, папарацці, мансарда, сленг, от кутюр, репатріант та ін.* Попри це, більше 50% студентів — майбутніх учителів — у процесі моніторингу якостей мовлення при виконанні тестових завдань неправильно пояснили семантику іншомовних слів, не змогли дібрати український відповідник до запозичень (див. у дужках): нюанс (виняток), опонент (захисник), спіч (декламація зі сцени), субкультура (штучно введена агрокультура), спред (охолоджувальний напій), окультизм (порушення етичних норм), пієтет (група поетів-одномумців), поліграф (працівник друкарні), негліже (яскравий одяг), субетнос (усе населення країни). Орфографічні помилки було допущено при написанні таких слів: імміграція (іміграція), інновація (іновація), агентство (агенство), касета (кассета), кілограм (кіллограмм), екстер'єр (екстеръєр), трильйон (трильон), пріоритет (преорітет), акомпанемент (аккомпонімент) та ін. Причинами цих помилок є обмежені професійними рамками інформаційні потреби, несформований у багатьох студентів-нефілологів інтерес до читання, інтелектуальна аморфність, протиставлена креативності; відсутність бажання з'ясувати лексичне значення та написання нового слова; вплив орфографічних норм російської мови; недостатня сформованість знань з лексики, умінь і навичок їх практичного використання у професійному спілкуванні.

Акцентологічні помилки в мовленні майбутніх учителів-нефілологів є найпоширенішими. Зумовлені вони насамперед впливом російської мови, наприклад: *о'лень* (оле'нь), *поміщи'к* (помі'щик), *доде'ржати* (додержа'ти), *біле'нький* (бі'ленький), *сто'ляр* (столя'р), *багаторазо'вий* (багатора'зовий) та ін. Недостатня увага викладача української мови до помилок студентів у наголошуванні слів призводить до стійкого закріплення аномативів у професійному мовленні випускників ВНЗ — майбутніх учителів, покликаних

формувати орфоепічну правильність мовлення школярів. Порушення правил вимови звуків і звукосполучень, окрім білінгвізму, викликані впливом регіональних діалектів — цьому питанню, як правило, в українськомовних дисциплінах для нефілологічних спеціальностей не приділено належної уваги.

Лексичні, фразеологічні, граматичні, стилістичні, словотвірні помилки в усному і писемному мовленні студентів (суржик), зумовлені впливом російської мови, спостерігаються при виконанні завдань на переклад слів, словосполучень і речень з російської мови українською. Слід зазначити, що студенти відчувають помітні труднощі, добираючи українські відповідники до російських слів або словосполучень (у тому числі фразеологічних) — чимала кількість лексем української мови "не знайшла свого місця" в лексиконі майбутніх учителів, "розчинилася" калькуванням, окрім того, значення російських слів тлумачаться неправильно. Наведемо приклади. До російських слів: растрепа, підписка (на газети), усидчивый, бега, поздравлять, мешок, искупление, приспособиться, понятливый, покос — студентами було дібрано українські відповідники: неохайний (замість нетіпаха), підпис (замість передплата на газети), флегматичний (замість ретельний), марафон (замість перегони), поздоровляти (замість віншувати), торба (замість лантух), спокуса (замість спокута), застосувати (замість пристосуватися), розбірливий (замість тямущий), пасовище (замість сіножать).

Актуальною проблемою залишається низький рівень володіння виражальними засобами *української фразеології*. Пояснюючи значення пропонованих під час моніторингу фразеологізмів, студенти припускалися помилок, наприклад: *туманити голову* — "марнувати своє молоде життя", *собі на умі* — "обдарована людина", *вертатися з півдороги* — "жебракувати", *від горшка два вершка* — "людина незначна", *п'яте через десяте* — "дуже далека рідня". Недостатня увага до творів українського фольклору у процесі вивчення українськомовних дисциплін помітно знижує

рівень сформованості в студентів фразеологічної складової компетентності.

Виявлення типових морфологічних і синтаксичних помилок в усному і писемному мовленні студентів-нефілологів свідчить про недостатню сформованість в них систематизованих знань про морфологічні і синтаксичні категорії, уміння визначати синтаксичну роль частин мови у тексті, встановлювати засоби граматичного зв'язку між словами, за допомогою пунктуаційних засобів відображати інтонаційне логічне членування потоку мовлення. У магістрантів недостатньо сформовані вміння редагувати письмовий текст, аналізувати у ньому морфологічні й синтаксичні помилки.

У процесі моніторингу якостей професійного мовлення студентів аналізувалися *змістові, логічні та композиційні недоліки. Ряд комунікативних недоліків*: відсутність точності висловлювань, лексичного багатства, доречності, виразності мовлення, порушення норм мовного етикету спілкування — було виявлено під час усного опитування (інтерв'ювання) студентів, бесід, анкетування. Не всі майбутні учителі вміють скласти зв'язний текст, правильно використовуючи у ньому засоби граматичного зв'язку, доречно добираючи лексичні засоби для вираження думки. Слід зазначити, що зміст усних і письмових висловлювань студентів нефілологічних факультетів нерідко свідчить про необізнаність майбутніх учителів — представників інтелектуальної еліти суспільства — у питаннях історії розвитку української мови і культури, досягнень сучасних галузей лінгвістики тощо.

Таким чином, аналіз названих вище типових помилок у мовленні майбутніх учителів-нефілологів надав можливість стверджувати, що наявність анормативів зумовлена рядом суб'єктивних і об'єктивних чинників, найважливішим з яких слід вважати відсутність ефективної системи завдань з української мови, спрямованої на формування мовнокомунікативної професійної компетентності майбутніх учителів у

взаємозв'язку з лінгвокультурологічною, інформаційною та іншими компетентностями.

Не викликає сумнівів те, що проблема анормативів завжди актуальна і спонукає до наукового пошуку в культуромовній та лінгвометодичній площинах. Перспективи подальших розвідок полягають насамперед в окресленні оптимальних методів і прийомів формування правильності як визначальної комунікативної якості мовлення майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Капинос В. И. и др. Развитие речи: Теория и практика обучения : кн. для учителя / В. И. Капинос, Н. Н. Сергеева, М. С. Соловейчик. — М. : Просвещение, 1991. — 196 с.
2. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка : [учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. № 2101. "Русский язык и литература"] / Михаил Ростиславович Львов. — М. : Просвещение, 1988. — 240 с.
3. Пентилюк М. Культура мови і стилістика : пробний підручник [для гімназій гуман. профілю] / Марія Іванівна Пентилюк. — К.: Вежа, 1994. — 240 с.

Резюме:

Климова Катерина Яківна. Типові помилки у мовленні майбутніх учителів-нефілологів.

У статті проаналізовано типові помилки і недоліки в мовленні студентів педагогічних університетів, виявлені автором під час проведення моніторингу якостей мовлення у шести ВНЗ різних регіонів України. Теоретичною основою класифікації помилок є лінгвометодичні праці. Автор визначає чинники, що зумовили появу окреслених анормативів.

Ключові слова: мовні помилки, мовленнєві недоліки, анормативи, мовнокомунікативна професійна компетентність учителя, моніторинг.

Климова Екатерина Яковлевна. Типичные ошибки и недочеты в речи будущих учителей-нефилологов.

В статье проанализированы типичные ошибки и недочеты в речи студентов педагогических университетов, выявленные автором при проведении мониторинга качества речи в шести вузах разных регионов Украины. Теоретической основой классификации ошибок являются лингвометодические работы. Автор определяет факторы, обусловившие появление аномативов.

Ключевые слова: языковые ошибки, речевые недочеты, аномативы, языковая коммуникативная профессиональная компетентность учителя.

Kateryna Klymova. Typical mistakes in the speech of prospective non-philology students.

The article analyses typical mistakes and faults in student speech at pedagogical universities, revealed while conducting speech quality monitoring at six higher educational establishments in different regions of Ukraine. The theoretical basis for classification of mistakes make linguistic and methodological works. The author defines the factors that contributes to the emergence of the highlighted anormatives.

Key-words: language mistakes, speech faults, anormatives, language and communicative professional competence of a teacher, monitoring.

Відомості про автора:

- Климова Катерина Яківна.
- Завідувач кафедри філології і лінгводидактики Житомирського державного університету імені Івана Франка.
- Доктор педагогічних наук.
- Доцент.

- Домашня адреса – Климова К.Я., вул.. Шевченка, буд. 103, кв. 29, м. Житомир, 10024, Україна.
- Контактний телефон: (097)5681701 (моб.).